

Geert van de Ven: Zelfstandigheid *Welke rol kiest het model?*

Over de zelfstandigheid van de leerder is de laatste tijd heel wat afgeschreven. Termen als *zelfstandig leren* of *zelfstandig werken* behoren inmiddels tot de standaarduitrusting van de docent. Docenten die leerders willen begeleiden naar zelfstandigheid hebben een belangrijke functie: zij dienen als rolmodel voor hun cursisten. Het is dus van belang te weten hoe dit 'model' zelf in zijn of haar vel steekt. Over de zelfstandigheid van docenten is minder bekend. Twee voorbeelden uit de praktijk.

In mijn begintijd als docent gaf ik les aan een beruchte 3 HAVO-klas. Ik was boordevol nieuwe ideeën van de universiteit gekomen en de leerlingen zouden hiervan volop kunnen profiteren. Ik ontwikkelde mijn lessen zelf, vrij en onverveerd. Het was geen kleine desillusie toen ik moest erkennen dat de leerlingen niet zaten te wachten op mijn ongebreidelde creativiteit. Er gingen enige weken overheen. Toen merkte mijn begeleider op dat het me misschien wat meer structuur zou geven als ik zou kiezen voor een lesmethode. Het was flink slikken toen ik ontdekte dat de lessen daarna veel beter verliepen. Voor mijn zelfstandigheid was het van belang dat mijn begeleider mij vrij had gelaten om te experimenteren.

Later als ervaren docent liet men mij minder vrijheid. Ik werkte als enige binnen het team met een (iets) verbeterde versie van een oude lesmethode. Dit boek had ik open en bloot voor me liggen op tafel in de docentenkamer. De inhoudelijk stafmedewerker pakte het boek op met het misprijzende gezicht van een geestelijke die de *Playboy* ontdekt op de leestafel van de kapper. 'We geven toch geen les hieruit? Dat was niet afgesproken.'

Hier wordt de begeleiding verstikkend en zal een zelfstandige docent moeten opkomen voor zijn beslissingsvrijheid.

Zelfstandigheid betekent vrijheid om te experimenteren, het recht op het maken van eigen fouten. Het is echter geen onbeperkte vrijheid. Ik ben een groot voorstander van intervisie, intercollegiale toetsing, evaluaties met leidinggevend en cursisten. Zelfstandigheid bevindt zich in het spanningsveld van pittige discussies (dat anders smaakt dan gelijkhebbigheid) en coöperativiteit (dat iets anders is dan zouteloze onderdanigheid).

In deze tijd van bezuinigingen komt de zelfstandigheid van de docent sneller in het gedrang. In plaats van geestrijk voedsel serveert men wat vaker een zoethouder. Een moderne zoethouder ziet er bijvoorbeeld zo uit: docenten van nu hoeven geen lesmateriaal meer te ontwikkelen of aan te passen; de moderne lesmethodes voorzien in bijna alle behoeftes. Inderdaad zijn er goede leermiddelen verkrijgbaar, maar sinds wanneer is *een middel* het doel in zich geworden?

In *The self-directed teacher* (1996) houden Nunan en Lamb een vurig pleidooi voor het behoud van de ontwikkelvaardigheid in het pakket van de docent. Zij stellen dat commercieel ontwikkelde methodes zich altijd richten op de grootste gemene deler onder de cursisten. Dominantie van het leermiddel staat in de weg dat docent en cursisten gezamenlijk tot een beslissing komen welke lesstof en welke didactiek voor juist deze klas of groep wenselijk is. De professionele inschatting van een docent dient te bepalen of een leermiddel wordt ingezet en hoe dit moet gebeuren. Die inschatting is gebaseerd op kennis (van behoeften) van cursisten, op leerdoelen en op intuïties opgedaan in de alledaagse praktijk. Deze stellingname houdt niet in dat lesmethodes hebben afgedaan. Ze geven structuur en steun aan de onervaren docent en vormen een waardevol ideeënboek voor de meer ervaren leerkracht. Ur (1996) noemt naast deze voordelen van de lesmethode nog een andere: de status die een boek heeft bij veel cursisten. De drie auteurs pleiten tegelijkertijd voor een voortdurende evaluatie van leermiddelen en voor mogelijk-

heden voor docenten om deze materialen aan te passen. Het gaat om de creativiteit van de docent. Het gaat ook om motivatie. Want zelfs als een docent genoeg neemt met de rol van *performer* die veel lesmethodes hem of haar nog toedichten, ook voor een performer is een boek met oude grapjes in de kantlijn de dood in de pot.

Tenslotte, last but not least, gaat het om cursisten. De reden waaraan leidinggevend en docenten hun bestaansrecht ontleen. Ik weet uit mijn huidige lespraktijk aan vluchtelingen hoe vaag labels als 'hoog of laag opgeleid' zijn. Het maakt een wereld van verschil (letterlijk) of hoogopgeleide vluchtelingen uit een 'doods' opvangkamp in de woestijn afkomstig zijn of uit een meer stimulerende grootstedse omgeving. Misschien blijft het leermiddel voor beide cursisten hetzelfde, de doelen zijn geheel anders. Voor de ene cursist is het al een grote overwinning als hij zijn dagritme enigszins hervindt, waarbij het boek structuur geeft. Het gaat hem in eerste instantie om basale overlevingsstrategieën. Voor de ander gaat het boek niet ver genoeg: zij wil meer dan de zinnen waarmee ze op de markt groente kan kopen. Zij houdt na tien weken een beknopt dagboek bij, geschreven in het Nederlands. Voor beide cursisten zijn aanpassingen van en aanvullingen op het lesmateriaal noodzakelijk.

Management dat de lesmethode als een panacee beschouwt voor alle leerproblemen, investeert niet in de meerwaarde van zelfstandige professionals. Ervaren docenten die zich vastklampen aan een methode kunnen niet tegemoetkomen aan de werkelijke behoeften van hun cursisten. Vanzelfsprekend bieden zij ook dan een rolmodel, maar geenszins het beoogde uit de vakliteratuur. Op het gebied van zelfstandigheid slaan zij een modderfiguur.

Literatuur

- Nunan, D., & C. Lamb, *The self-directed teacher. Managing the learning proces*. Cambridge, 1996.
Ur, P., *A course in language teaching*. Cambridge, 1996.

André Hoekstra & Tom Oud:

Luisteren is goud

Spreek- en luisteronderwijs in de bovenbouw HAVO/VWO

Er is momenteel nog geen methode die goed voorbereidt op de afsluiting van het spreek- en luisteronderwijs in de Tweede Fase, vinden André Hoekstra en Tom Oud. Zij hebben zelf geprobeerd dit hiaat op te vullen en maakten voor de OSG Winkler Prins in Veendam een serie spreek- en luistervaardigheidslessen voor de bovenbouw van HAVO en VWO. Dit lesprogramma wordt intussen ook al op enkele andere scholen uitgevoerd. De SLO heeft er in 1995 een case-study aan gewijd. Op de HSN-conferentie in 1996 in Antwerpen zijn Hoekstra en Oud op verschillende punten van het spreek- en luisteronderwijs ingegaan en hebben ze stilgestaan bij het geïntegreerd vaardigheidsonderwijs waarbinnen presenteren en discussiëren een belangrijke rol spelen.

In dit artikel beschrijven ze hoe op hun school een koppeling gemaakt wordt tussen spreekbeurt of presentatie en discussie. Ze gaan daarbij ook in op een aantal achtergronden, waaronder de plaats van taalmiddelen in het discussieonderwijs, onder verwijzing naar artikelen van Van Gelderen en Miedema & Meestringa in vorige afleveringen van Moer (1996•4, 1996•5). Tot slot bespreken ze in het kort hoe onderdelen van het spreek- en luisteronderwijs in andere vakken ingezet worden.

Hoe het begon

Toen we een paar jaar geleden in het kader van nascholing spreken en luisteren in Antwerpen waren, ontmoetten we een onverwacht vooroordeel. Nederlanders, nou, die konden spreken. Of ze ook konden luisteren, was een andere kwestie.

Zo hadden wij er nog nooit tegenaan gekeken. Sommige Nederlanders kunnen wel spreken, sommige Vlamingen ongetwijfeld ook